

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א • לע"נ הר"ר מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

בס"ד, כ"ד אלול תש"פ

מסכת עירובין ל"ה - מ"א ♦ שביעית ב', ח' - ג', ג'

גליון מס' 1112

השבוע בגליון

- שני אנשים העומדים לאכול פרי חדש
- צום עשרה בטבת שחל בשבת
- צום לחדוש וצום ליום
- בי בטבת הקב"ה דן על הגאולה

- קניין והפרשת תרומות ומעשרות שיחולו בשבת
- הפרדה בין הקניין לבין ה"חלות"
- עשיית עירוב תבשילין ועירוב חצרות יחד
- בין "שהחיינו" ל"שהחיינו"

דף לו/א הרי זה תרומת מעשר לכשתחשך

קניין והפרשת תרומות ומעשרות שיחולו בשבת

ספק נסתפק הגאון רבי בונם איגר זצ"ל ושלחו לאחיו הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל: האם מותר לחתום ביום חול על שטר מכירה שיחול ביום שבת קודש.

במסכת גיטין (דף לח/א, מאמר "מכשיר אוטומטי למכירת משקאות, הפועל בשבת") עסקנו בשאלה זו, לגבי בעלות על מכוונות אוטומטיות לממכר משקאות, הנמצאות בבעלות יהודי, האם מותר להותירן פועלות בשבת קודש, כדי שנכרים ירכשו מהן משקאות. במאמר הנוכחי נבחן, אם מהלכה הכתובה בגמרתנו ניתן להכריע את הספק.

הספק מבוסס על כך, שחכמים תקנו שאין לבצע בשבת מקח וממכר, אף על פי שהדבר אינו אסור מן התורה, והם סמכו את תקנתם על הפסוק (ישעיה נח/א) "אם תשיב משבת רגלך... וכבדתו מעשות דרכיך".

הפרדה בין הקניין לבין ה"חלות": גמרא מפורשת היא (שבת יח/א), כי מותר לעשות מלאכה בערב שבת, אשר תמשך אל תוך השבת, כגון, פתיחת ממטרה וכדומה, שכן, איסור עשיית מלאכה בשבת הוא על האדם עצמו ולא על חפציו, למעט בעלי חיים. הספק הוא, איפוא, מאחר שפעולת קניין מורכבת ממעשה ומחלותו, האם חכמים אסרו בשבת את ביצוע המעשה בלבד, או שמא אסרו גם לגרום שקניין יחול בשבת.

המהר"ם שיי"ק (או"ח סי' קל"א) סובר, כי אין איסור לבצע ביום חול קניין שיחול בשבת, אך הגרע"א (שו"ת סי' קנ"ט) חולק וסובר, כי אין אדם רשאי לעשות מקח וממכר מעין זה. ראיות אחדות הובאו לספק זה, אחת מהן מגמרתנו.

מן התורה, רשאי אדם להפריש תרומות ומעשרות בשבת, אך חכמים תקנו שאין לעשות כן, מפני שהוא נראה כמתקן כלי, שהרי הפירות אסורים באכילה טרם הפרשתם, והפרשת תרומות ומעשרות מהם מתקנת אותם.

דבר העורך

ויתנו לך כתר מלוכה

בכל שנים וחצי דקות מגיד שיעור של מאורות הדף היומי מתיישב במקום אחר ברחבי הארץ, ופותח בשיעור הדף היומי. זה הזמן הראוי להוסיף חיילים לתורה, לצרף יהודים נוספים למעגל לומדי הדף היומי, להוסיף פנינים לכתרו של הקדוש ברוך הוא.

★ ★ ★

כל אחד והכינור שלו

שנים של אימונים גרמו להם להראות כאצבעות של יד אחת.

התיאום ביניהם היה מושלם. חף מטעויות, נקי מצלילים מזויפים, חד וברור.

הם התפרסמו כתזמורת הטובה ביותר במחוז הגדול עליו חלשו. חתן וכלה לא הובללו לחופתם עד שצלילי כליהם רטטו בחלל העיירה; ספר תורה חדש לא יצא מבית הסופר, עד אשר השמיעו בלהט תרועת "שאו שיערים" שהלחינו בעצמם; ושיירת הינוקות עטופי

לעילוי נשמת

הר"ר **צבי מנחם** ז"ל בן ר' משה הלוי בורנשטיין ז"ל

נלב"ע כ"ז אלול תשל"ד **תנצב"ה**

הונצח ע"י המשפחה

זעילוי נשמת

מרת **אלה איזנברג** ע"ה

ב"ר שלמה ז"ל

נלב"ע כ"ד באלול תשכ"ח

תנצב"ה

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו - בני ברק

זעילוי נשמת

הר"ר **אריה לייב פניגשטיין** ז"ל

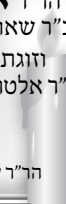
ב"ר שאול יצחק ז"ל נלב"ע כ"ה באלול תש"ך

וזוגתו מרת **שושנה דבורה** ע"ה

ב"ר אלטר סטרלצר ז"ל נלב"ע ח' בתשרי תרצ"ו

תנצב"ה

הונצחו ע"י ידידינו הר"ר **שאול יצחק פניגשטיין** ומשפחתו שיחיו

זעילוי נשמת

הבחור **ליאור בנימין ורדי** ז"ל

בן יבדלחט"א הר"ר ידידיה שיחי

נלב"ע ערב ראש השנה תשנ"ב

תנצב"ה

הונצח ע"י בני המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

מרת **פנינה בהרב** ע"ה ב"ר שלמה אריה ז"ל

נלב"ע כ"ט אלול תשע"ה **תנצב"ה**

הונצחה ע"י בני המשפחה שיחיו

והנה, גמרתנו מביאה משנה בה נאמר, כי אדם האומר בערב שבת "הרי זה תרומת מעשר לכשתחשך, דבריו קיימים", היינו: את מעשה הפרשה הוא עושה בערב שבת, אך בפועל התרומה תחול בשבת. הפרשת תרומות ומעשרות זהה לחלוטין למקח וממכר, שניהם מורכבים ממעשה ומחלות, והגמרא קובעת, כי איסור חכמים לגבי הפרשת תרומות ומעשרות אינו מתייחס לחלות הפרשה אלא למעשה הפרשה בלבד. מדוע לא ניתן להוכיח מכאן בודאות, כי מותר לערוך קניין ביום חול, שיחול ביום השבת.

ההבדל בין הפרשת תרומה למעשה קניין: האדמו"ר מסוכטשוב, בעל ה"אבני נזר" זצ"ל (ש"ת או"ח סי' נ"א), דוחה את הראיה, על ידי הצבת הבדל בין איסור הפרשת תרומות ומעשרות בשבת, לבין איסור מקח וממכר בשבת, ולשם כך הוא מקדים ואומר, כי בעצם, גם אם איסור מקח וממכר אסור היה מן התורה, העושה קניין ביום חול שיחול בשבת, אינו נחשב כמי שעשה בשבת איסור שלם, אלא מחצית המלאכה בלבד, שהרי המעשה לא נעשה בשבת. ברם, חכמים החמירו וקבעו, כי אף חלקי מלאכות אין לעשות בשבת, ולפיכך, היינו אוסרים זאת.

אומנם, איסור מקח וממכר אינו מן התורה, ברם, הוא חמור מאיסור הפרשת תרומות ומעשרות, מפני שהוא איסור מדברי קבלה [גביאיים], שחכמים דרשו איסור זה מן הפסוק "ממצוא חפצך" (רש"י ביצה ל"א/ז ד"ה "משום" בפירוש הראשון, ובדף כז/ב ד"ה "אין" הביא פסוק נוסף מדברי קבלה), ולפיכך יש להחמיר בו, כי דברי קבלה, דברים הנלמדים מפסוקי הנ"ך, כדברי תורה דמי לדעת ראשונים אחדים [בבית מדרשנו העירו, כי רש"י שם ל"א/ז הביא ביאור נוסף שאיסור מקח הוא גזירת חכמים שמא יכתוב. לפירוש זה אין מקום לחלק בין מקח וממכר לבין הפרשת תרומות ומעשרות, והקושיה במקומה עומדת] [ראוי להעיר, כי הרמב"ם, הל' שבת פרק כ"ג הל' י"ד כתב בטעם האיסור להפריש תרומות ומעשרות, כי הוא גם מפני שהוא דומה למקדיש ואיסור הקדשה בשבת הוא מפני איסור מקח וממכר. אולם, ודאי שאיסור זה אינו אסור מדברי קבלה אלא גזירה לאיסור מקח וממכר].

דף לח/א יום טוב הסמוך לשבת

עשיית עירוב תבשילין ועירוב חצרות יחד

כאשר חל יום טוב ביום שישי, אזי, מתרכזים לזמן אחד שתי מצוות בשם "עירוב"; עירוב חצרות ועירוב תבשילין

[עירוב חצרות: נעשה על ידי הקניית פת לבני החצר שבתיהם פתוחים לאותה חצר, והנחתה באחד הבתים שבאותה החצר. אלמלא כן, אסרו חכמים לטלטל מבית לחצר, מן החצר לבית ומבית לבית, ועתה מששותפו בני החצר ועורבו זה בזה על ידי פת אחת המיוחדת עבור כולם, רשאים הם לטלטל מן הבתים אל החצר וכן מבית לבית. - על פרטי הלכות אלו, נלמד בס"ד בהמשך המסכת. כאשר חל יום טוב בערב שבת, עורכים עירוב חצרות ביום חמישי, ערב יום טוב, עבור יום השבת.

עירוב תבשילין: נעשה בערב יום טוב שחל ביום שישי, על ידי נטילת פת ותבשיל - לכתחילה - וייוחדם לאכילה ביום השבת, כדי להתיר את הבישול ביום טוב עבור שבת.

לדעת רב חסדא, מן התורה מותר לבשל ביום טוב עבור שבת, אך חכמים חששו שאם יבשלו ביום טוב לצורך השבת, לבסוף יבשלו ביום טוב גם לצורך יום חול. לשם כך תקנו עירוב תבשילין, לאמר, פעולת הבישול עבור שבת החלה ביום חול, וכעת רק ממשיכים אותה.

לדעת רבה, מן התורה אסור לבשל ביום טוב עבור שבת, אך ביום טוב מותר לבשל כמות בלתי מוגבלת, מפני שיתכן שיבואו אורחים ויהנו ביום טוב מן המאכלים. עם זאת, כאשר באמת אין כוונתו עבור אורחים אלא לצורך שבת, תקנו חכמים עירוב תבשילין, כאמור].

כיצד יש לקיים את שתי המצוות הללו, ששתיהן מתקנת חכמים. ה"משנה ברורה" (סי' ס"ק ע"ט) כותב: "אם מניח ערובי תבשילין ועירובי חצרות בזמן אחד, מברך ברכה אחת על שתיהן, דהיינו: על מצוות עירובין". הלכה זו מקבצת לברכה אחת שתי מצוות שכל אחת מהן מתקיימת על ידי מעשה שונה.

מקור ההלכה: חידוש גדול זה עורר את הפוסקים לדון בו מהיבטים אחדים, אך תחילה נתחקה אחר מקור הלכה זו. ה"משנה ברורה" מציין בשער הציון, כי הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל כתב הלכה זו בשם מהר"ם די בונטון, בנו של ה"לחם משנה", אשר התבסס על הלכה דומה, לכאורה, שכתב הרמב"ם (הל' מעשר פ"א הל' ט"ז), על פי התוספתא (ברכות פ"ו הל' י"ט): "המפריש מעשר... מברך תחלה כדרך שמברכין על המצות, וכן מברך על מעשר שני ועל מעשר עני ועל מעשר מן המעשר מברך על כל אחד בפני עצמו. ואם הפריש הכל זה אחר זה מיד ולא סח ביניהן, כוללן בברכה אחת ומברך להפריש תרומות ומעשרות".

כאמור, שאלות אחדות עוררו הפוסקים לגבי ההשוואה בין הלכות תרומות ומעשרות לבין עירובי חצרות ועירובי תבשילין, והתמיהה החוזרת ונשנית בדבריהם היא, מה מקום יש להשוות בין המקרים. תרומות ומעשרות עניינם אחד - להתיר את הטבל באכילה, אך כלום יש קשר בין עירוב חצרות לבין עירוב תבשילין, אך מקרה הוא שהמילה הראשונה של שמם זהה, אך אין להם מאפיינים דומים וכל ניסיון לקשר ביניהם לא יצלח.

בעל שו"ת "בנין עולם" (סי' כ"ט) טוען, כי אם אכן ניתן לכרוך את שניהם בברכה אחת, הבה ניתן את דעתנו על המקרה הבא. אדם עומד לטבול טבילת מצווה במקווה כדי להטהר מטומאתו, ורגע לפני כניסתו מבקשים ממנו להכניס עמו כלים הזקוקים לטבילה ולכלול אותם בברכתו, ולברך "ברוך... על הטבילה". האם יעשה כן? מעולם לא שמענו על הנהגה מעין זו, קובע בעל "בנין עולם".

מכל מקום, כך פוסק ה"משנה ברורה", והוא מביא, כי ה"חיי אדם" כתב (הל' יו"ט כלל ק"ב סעי' י"ח) שאין לברך בלשון כללית "על העירוב", אלא לפרט ולהזכיר: "על מצוות עירובי תבשילין ועירובי חצרות".

הטליתות לא נכנסה בשערי ביתו הדל של מלמד הדרדקי, עד שהללו פצחו ב"טוב ל"י עליז.

ל"ג בעומר היה יומם המיוחד בו הפגינו את מיטב יכולותיהם, אך זה כבר אינו נוגע למעשה דגן.

זה מכבר שכן מי מיה ייסד את התזמורת. כאיש אחד בלב אחד היו האיש אשר על התופים, האיש אשר על החצוצרה והאיש אשר על הכינור. לא נמסכה לאות בשיריהם. להיפך, השנים השביחו את חושיהם המוזיקליים. אורחים חדשים כי באו אל המחוז לרגל שמחה, עומדים היו שעות על רגליהם ומתבוננים בשלשת הנגנים אשר ניצבו כתף אל כתף, עיניהם עצומות וניגנו בדייקנות מופלאה, כמו עומדים היו לפני הקיסר.

חלפו עברו שנים רבות.

פניה של העיירה השתנו לבלי הכר. רוב הצעירים כבר נישאו, רובם עקרו למחוזות אחרים. קמטי זקנה החלו להראות בפניה של העיירה, משעוליה הישרים והנקיים למשעי, נסדקו עם השנים, בתיה רכנו קמעא לפנים, מלווים בדאגה את אדוניהם שהליכתם איבדה את קלילותה.

הם כבר לא התרגשו עם בואו של הקיץ, ולא התפעלו מן היריה. היה להם די והותר על מה לחשוב. זה זמן רב לא הוזמנו להפגין את כישוריהם, ולבד מן העובדה כי היה בכך משום אי-הכרה במעמדם, הם חשו בחסרון הממון.

לא פלא, איפוא, כי באותו יום סתווי, נזדקפה קומתם וחיוכים נרחבים חשפו את שיני הזהב שבפיהם. הם הוזמנו לנגן בחתונת בתו של...

עלתם הישנה קיפצה הנה והנה, וראשיהם המאושרים נדו עמה בחדווה, משל היו מרקדים הורה בישיבה על כסא. הם יצאו מיד לאחר תפילת וותיקין, קיימו פת-של-שחרית בשני פסים של שמרים שאפתה רעייתו של הכנר, אך עתה לא נותר בהם רישומם. העצים הרבים מילאו את האוויר בניחוח נפלא, ציוצי הציפורים נישאו ברות, ובטנם המתה לאוכל.

הם זכרו היטב מימי מסעותיהם העליזים, את המסעדה שבעיבורי הדרך. ריח המאכלים היה המטה את הסוסים מן הדרך הראשית, עוד זמן רב לפני שנראתה ארובתו הנצחית של הפונדק. ללא אומר ודברים פנו שלושתם לעבר המסעדה. היום ירויחו את לחמם ביושר, ואם כבר ביושר, יאכלו עם לחמם בשר ודגים וכל מטעמים.

הוא קיבל את פניהם בסבר פנים יפות. שמע שמע עליהם, בימי עלומיהם, בשיא כוחם, היה מבט בהם במבט של ילד, מציץ מעבר לדלפק, והיום הם ביקשו לאכול על החשבון, עוד מעט משיכו העירה, ינגנו בחתונת בתו של... עד אור הבוקר, ולכשיקבלו את שכרם, יחזרו הנה לשלם לו את שכר.

ויאכלו ויישטו וישבעו וילכו וישבו בחצות ליל, פניהם חפויים ומבטם כבוי.

אינע מה שאירע, איש לא יודע בדיוק מדוע, שחו בדאגה כשפניהם מבורכמות, אך דבר אחד היה ברור לכל. החתונה בטולה.

איש לא סבל כמותם.

המלצרים ואדוניהם, הטבחים ועוזריהם, התופרים ושוליתיהם, כולם באו על שכרם, שהרי העניקו את אשר ביקשו מהם, עד לפרט האחרון. האוכל הוכן כדבעי, הבגדים נתפרו ביד אומן, המלצרים הניחו כל כוס במרכז פפיון, הם נתנו את מה שביקשו מהם, וקיבלו את מה שהם ביקשו.

הכליזמרים, לא עשו את מה שביקשו מהם, ולא קיבלו את מה שביקשו.

הם היו אנשים ישרים.

יכולים היו להמשיך בדרכם אל עיירתם, בידעם כי לא יחפש אחריהם, אך אנשים הגונים היו, וידעו להתייצב מול פני האמת וליתול על עצמם את האחריות רבה, אמרו לו ומתופף. מעט כסף יש ברשותנו, הארה פחות מכפי שתכננו שיהיה לנו. הוא הביט לעבר שני רעיו הוותיקים, כמבקש לקבל את אישורם על הדברים שעתידי היה לומר, ואחר שהנהנו בראשיהם המשיך בשטף דיבורו. כסף אין לנו, אבל, אתה יודע, אנתנו יכולים להביא לך אנשים נוספים, הם ישלמו לך כסף.

והם הביאו עוד אנשים ששילמו כסף.

בחצות היום, עמדו השלושה בפתח הפונדק, האיש אשר על החצוצרה נשא את חצוצרתו אל

על המתופף פרס את כלי מלחמתו על מדרגות הפונדק, הכנר עמד שעון על גזע עץ ישיש במרכז הכיכר שבקדמת הפונדק, ותהי זמרתם משתפכת מן הפונדק והלאה, ומבהלת אנשים נשים וטף לראות על מה זה ועל מה זה.

★ ★ ★

כולם רוצים ללמוד תורה.

רבים חשים, כי היו רוצים ללמוד עוד יותר תורה, אך... בנפשו יביא לחמו.

אבל את התזמורת אפשר להפעיל! יביא נא כל לומד דף יומי אל השיעור, את קרובו, את חברו לעבודה, את שכנו לבניין, את מכרו מן המכולת. הביאו אותם אל בית היין, פיצחו בקול רינה לבורא עולם, וכאשר נעמוד בראש השנה לפני מלכנו ונשיר בקול גדול "ויתנו לך כתר מלוכה", יידע כל אחד מלומדי הדף היומי, כי הוא הוסיף עוד פנינה לכתר הגדול.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק, פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף לה/א ותיסברא

ותסברא?

ישנם ביטויים בש"ס, אשר עומדים בפני עצמם, ומשמשים כהקדמה, פתיחה, לנידון המתפתח ובא. כזה הוא הביטוי "ותסברא", וכי הנך סבור כן? ומקומו בפתיחת נידון שמפתח חכם, על מימרא שאמר זה שכנגדו.

המילה ותסברא היא כעין אמירה, וכי סובר אתה להעמיד את המשנה או הברייתא כדברך, והלא מוקשים הם... ולאחר מכן הוא מקשה קושייתו. **השיטה** מקובצת (ב"מ כב/א ד"ה "תרגומה") כותב בשם הריטב"א, שלשון "ותסברא" לעולם אינו בא לקיים את הדברים אלא לסתור ("מהררי נמרים" - כללי הרדב"ז, מר קשיא - ערך תסברא).

מנלן - מנא הני מילי?

ישנו דמיון בין אלו הביטויים. המילה "מנלן" מורכבת מן המילים מנא לן, היינו: מנין לנו דין זה, ומנא הני מילי - פירושו: מנין לך אלו הדברים. **הלשונות** הללו מופיעים כתגובה לדין המובא במשנה ברייתא - או על ידי אמורא, כאשר מקור הדין לא ידוע.

כאשר ידוע לשואל כי דין זה מן התורה, אך מקורו אינו ידוע, הוא שואל "מנלן". כאשר הדין עצמו תמוה, שואל המקשן "מנא הני מילי" ("יחי ראובן" מערכת מ' סי מ"ג, הליכות עולם שער ב' פ"א סי י"ז והוא מהרמב"ן בהשגותיו על ספר המצוות להרמב"ם, השורש הראשון).

מעובד מתוך ספר כללים וביאורים בלשונות הש"ס.

דף לה/ב שמעתי שמקדרין בהרים

קושיית רבי עקיבא איגר במרתפי הק.ג.ב.

סיפר הגאון הצדיק רבי יצחק זילבר זצ"ל: **בהיותי** ברוסיה, עשרני שוטר ומיד השליכני למרתפי הק.ג.ב. חמשה חוקרים חיטטו בכיסי ומצאו פנקס ובו מספר ציונים לגמרא, רש"י, תוס' ורע"א. הם דרשו לדעת מה אלו - מהו היצופן הסתום הלזה. אמרתי להם - אלו הלכות ומנהגים דתיים בסוגיה תלמודית קשה ולא תבינו כלום. "תסביר מיד הכל" שאגו עלי, "ואנחנו נבין".

בדלית ברירה התחלתי להרצות להם את הסוגיה בדף נח עמוד א של "מקדרין בהרים". הסברתי את שיטת רש"י ואת קושיית תוס' ותירוץ רבי עקיבא איגר... עמלתי קשות לקרבה לשכלם והם מביטים עלי וכוונתיים... אינם מסוגלים לתפוס היכן נקודת הריגול כאן... שעתיים תמימות ולא עלה בידם דבר... לבסוף, שעתיים לפני שבת גירשו אותי הביתה... **איני** יודע מי לבסוף הבהיר להם את דברי רע"א...

חשוב לציין, כי שונה היא מצוות פדיון פירות מעשר שני, אותה אין כוללים בברכה אחת עם הפרשת תרומות ומעשרות, מפני שמצוות פדיון הפירות והוצאתם לחולין, אינה דומה להפרשת תרומות ומעשרות. עם זאת, בשם הגר"ש סלנט זצ"ל מסרו, כי ראוי לכלול בברכה אחת גם את מצוות פדיון פירות מעשר שני ("המעשר והתרומה" פ"א הערה ק"ל ע"ש טעמו ומקורו גם מדברי הח"י אדם הנ"ל) [אף שאין המנהג כדברי הגר"ש זצ"ל, כאשר נשאל אחד מחכמי הדור שליט"א על המפריש תרומ"ב ב"נוסח הקצר" שכתב החזו"א זצ"ל, אמר שיברך באופן זה].

דף מ/ב אנה אקרא חדתא נמי אמינא דמן

בין "שהחיינו" ל"שהחיינו"

"הרואה פרי חדש מתחדש משנה לשנה, מברך שהחיינו". כך פוסק ה"שולחן ערוך" (או"ח סי רכ"ה סעי' ג). הלכה זו נפסקה לאור דבריו של רב יהודה בסוגייתנו, שהוא מברך שהחיינו על הפרי המתחדש משנה לשנה (ע"י רש"י ד"ה "אקרא חדתא").

שני אנשים העומדים לאכול פרי חדש: כיצד יש לנהוג במקרה ששני אנשים עומדים לאכול פירות חדשים. האם ראוי שכל אחד מהם יברך ברכת "שהחיינו" לעצמו, או שמא ראוי שאחד יברך ויוציא את רעהו ידי חובה.

ובכן, ה"פרי מגדים" פוסק, כי אדם שרכש טלית חדשה, לכתחילה יברך לעצמו ברכת "שהחיינו", אף על פי שבאפשרותו לצאת ידי חובת הברכה בשמיעתה מחבירו שרכש גם הוא טלית חדשה וכן פסק ה"משנה ברורה" (סי' ח' ס"ק י"ד). הדעת נותנת, כי דין הפרי ודין הטלית שווה, וכל אחד מהם יברך לעצמו.

ברם, השאלה המתבקשת היא, הרי בכל חג ראש המשפחה מוציא את כל בני המשפחה ידי חובת ברכת "שהחיינו", בכל ראש השנה בעל התוקע מוציא את כל הקהל ידי חובת "שהחיינו", מדוע אין דיניהם זהים [בדברי ה"פרי מגדים" גופא, כתוב חילוק בין שני סוגי מצוות, ונתקשו בדבריו. ע"י "שיח הלכה" על ה"משנה ברורה" שם, ואנו צועדים על פי מה שכתבו אחרוני זמנינו וכדלהלן].

התשובה לכך היא, כי הגדרת ברכת "שהחיינו" על פרי חדש, או על בגד חדש, שונה בתכלית מברכת "שהחיינו" על מצוות שהגיע מועד קיומן, והבדל זה בולט אף בדיניהן, כפי שאנו למדים בסוגייתנו. ברכת "שהחיינו" על פרי חדש היא רשות, אין חובה לברך "שהחיינו", היינו: הנמנע מן הברכה אינו נענש [אך ראוי להזהר שלא לבטלה, "משנה ברורה" שם ס"ק ט"ו]. לעומת זאת, ברכת "שהחיינו" על המצוות היא חובה מדרבנן, והנמנע מלברכה מבטל מצוות עשה מדרבנן.

"שהחיינו" כללי ו"שהחיינו" פרטי: ההבדל הדיני ביניהן נובע מחילוק מהותי בין שתי הברכות. ברכת "שהחיינו" על רכישת טלית או על פרי שעונתו התחדשה, היא שמחה פרטית של המברך, שזכה לחיות עד הגיעו הנה ולחוות שמחה נוספת. לפיכך, אין ראוי שאחד יוציא את חברו, מפני שאין כל חוט המקשר בין שתי השמחות. כל אחד וחיוו הוא. ברם, ברכת "שהחיינו" על מועד קיום המצוות, היא שמחה על כך שאנו זוכים לקיים את המצווה. המצווה אחת היא לכל ישראל, משותפת לכולם, וראוי גם ראוי שאחד יברך עבור כולם (הגר"ש אויערבאך זצ"ל ב"שיח הלכה" סי' ח' ע"מ פ"ה, "משמרת חיים" לגר"ח פ"ש שיינברג זצ"ל) [כמו כן, ברכת "שהחיינו" של רשות, אין מברכים אלא מתוך שמחה. שונה הדבר בברכת שהחיינו של מועדים ושל מצוות, שהכל חייבים בה, גם אדם שאיתרע מזלו ואין השמחה שורה עליו, ע"י שו"ת "שבט הלוי" ח"ד סי' כ"ה].

עתה, לאחר שנוכחנו כי ברכת "שהחיינו" על פירות ועל בגדים היא ברכה פרטית לכל אדם, נתוודע לחידושו של הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל הטוען, כי אף על פי כן, כאשר שני האנשים עומדים לאכול את אותו סוג פרי, יכול אחד מהם להוציא את חברו ידי חובה לכתחילה, שכן, שמחתם היא על כך שזכו להגיע לזמן שאותו הפרי ראוי לאכילה, וזמן זה משותף לכל האנשים היכולים לאכול מפרי זה. אולם, אם כל אחד מהם אוחז בידו פרי מסוג שונה, רצוי שכל אחד יברך לעצמו, מפני ששתי סיבות לפנייהם, כל פרי וזמנו ושמחתו ("שיח הלכה" שם).

דף מ/ב מא/א בר בי רב דיתיב בתעניתא

צום עשרה בטבת שחל בשבת

ארבע תעניות תקנו הנביאים: צום גדליה, צום עשרה בטבת, צום י"ז בתמוז וצום תשעה באב. מלבד צום עשרה בטבת כל הצומות יכולים לחול בשבת, או אז הם נדחים ליום ראשון.

צום י' בטבת שונה מיתר הצומות: אילו היה צום עשרה בטבת חל בשבת, הדעת נותנת כי גם הוא היה נדחה ליום ראשון. ברם, רבי דוד אבודרהם מחדש (מהדורת ירושלים עמוד רנ"ד), כי צום עשרה בטבת שונה מיתר הצומות שנתקנו על ידי חכמים, ואילו היה חל בשבת היה דוחה את השבת! את דבריו הוא מנמק בכך, שלגבי צום עשרה בטבת נאמר (יחזקאל כד/ב), **"בעצם היום הזה"** ולפיכך הוא דוחה שבת כפי שיום הכיפורים דוחה את השבת לפי שנאמר בו (ויקרא כג/כח-ל) **"בעצם היום הזה"**.

צום לחודש וצום ליום: הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל (חידושי הגר"ח סימן מ"ד) הוסיף וביאר, כי יתר הצומות נקבעו לחודש שבו אירעה הצרה, ובתוך החודש איתרו את היום המתאים ביותר לקביעת הצום. לפיכך, גם כאשר דוחים את הצום ליום ראשון מפני השבת, מתקיימת תקנת הנביאים לצום בחודש זה. אולם צום עשרה בטבת [אשר נקבע לציון תחילת המצור הבבלי על ירושלים, אשר הוביל לחורבן ירושלים ובית המקדש הראשון בידי נבוכדנצר מלך בבל] נקבע ליום עשרה בטבת דווקא. אין זה צום השייך לחודש, אלא לתאריך מסויים, ולפיכך אם ידחה הצום לא תתקיים תקנת הנביאים.

אכן, כאשר הנביא מתנבא שכשתבוא הגאולה ייהפכו הצומות לששון ולשמחה, הוא מכנה את הצומות לפי החודש בו נקבעו (זכריה ט/ח): "כה אמר ה' צבאות, צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה". הצום הרביעי הוא י"ז תמוז, שתמוז הוא החודש הרביעי. הצום החמישי, הוא תשעה באב. הצום השביעי הוא צום גדליה שחל בג' תשרי. צום העשירי הוא צום עשרה בטבת. לפיכך, כאשר הפסוק שב ומתייחס לצום עשרה בטבת "בעצם היום הזה", יש בכך כדי להבליט את ייחודו, שהוא נקבע ליום מסויים דווקא.

בי בטבת הקב"ה דן על הגאולה: החתם סופר זצ"ל (חידושי החתם סופר, דרוש לו' אדר בפרשת ויקרא, דף י' מבאר, כי צום עשרה בטבת חמור יותר, מפני שהוא הראשון במאורעות הקשים שפקדו את עמנו ואשר הובילו לחורבן. בו ביום, יושב הקב"ה מידי שנה ודן אם להביא את הגאולה, ולפיכך, צום זה חמור מכולם. רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל כותב, כי יום עשרה בטבת המקורי, אשר בו החל המצור, חל אף הוא בשבת, ולפיכך, הצום שנקבע לזכר אותו היום דוחה גם הוא את השבת (יערות דבש, ח"ב דרוש י"ב).

כל הביאורים הללו מנמקים נאה את יחודיותו של צום עשרה בטבת. ברם, ככלות הכל עומדת בעינה תמיהת הבית יוסף (או"ח סימן תק"ט): "ולא ידעתי מניין לו זה". היכן המקור בדברי חז"ל לחידוש גדול שכזה? לדעת האחרונים (אור שמח, הלכות תענית פרק ה', הלכה ו', ועיין גם בחת"ס שם) המקור הוא מסוגייתנו. גמרתנו דנה אם אדם שקיבל על עצמו תענית ביום שישי, יצום עד כניסת השבת או שמא עליו לחדול מצומו טרם כניסת השבת.

לכאורה, מדוע מפקדת הגמרא את הספק בתענית יחיד ולא בתענית ציבור שחלה בערב שבת? אין זאת, אלא שמתקופת סידור הלוח אין תענית ציבור חלה בערב שבת, לבד מאשר צום עשרה בטבת שיכול לחול ביום שישי. לגביו, לא היה כל ספק אם יש לצום עד כניסת השבת, שהרי כאשר הוא חל בשבת יש לצום כל השבת, קל וחומר שכאשר הוא חל ביום שישי אין צורך לחדול מן הצום לפני כניסת השבת. הרי לנו מקור נאמן לכך, שבכוחו של צום עשרה בטבת לדחות את השבת...

לכאורה, רש"י חולק על דעתו של אבודרהם, שכתב (מגילה ה'א ד"ה "אבל) במפורש שצום עשרה בטבת נדחה משבת ליום ראשון. אולם, בעל שואל ומשיב (שו"ת ח"ג סימן קע"ט) מיישב, כי רש"י מתייחס בדבריו לתקופת רבי יהודה הנשיא. בתקופה זו הצומות לא התקבעו עדיין ותקפם היה כמוגדר במסכת ראש השנה (י"א/ב): "רצו מתענין, רצו אין מתענין". צום כזה בוודאי אינו דוחה את השבת. אולם, כאשר הצומות נקבעו כחובה גמורה, הצום דוחה את השבת (עיין ספר חנוכה עמוד ק"מ).

דף לו/ב אם חייב אחד מהם רבו הולך אצל רבו
הכל מהרב
ביטוי עז למהותו של המושג רב ותלמיד אנו מוצאים בתשובות רש"י (סי' נ"ט) החולק על גדולים אחרים בשאלה הלכתית מסויימת, בנימוק שדעת רבו רבי יהודה ב"ר יקר שונה; ואף שלא שמע דבר זה מפיו כלל - הוא מודה - "מכל מקום ליבי וסברתי והבנתי מפיו יצאו..."

דף לו/ב במקרי שמע
נורח מהמגבית...
הגמרא מעמידה את המשנה, כי האדם מתנה שאם יבוא חכם מצד מזרח יברח לו לצד מערב, וכן ההיפך, ב"מקרי שמע".
מלבד פירוש רש"י כאן, מובא במפרשים פירושו של בעל "הערוך" ש"מקרי שמע" הוא חכם שבא לערוך מגבית, ולפיכך התנה הלה מראש שינוס לו לצד הנגדי...

דף לו/א "ר' דוסא בן הרכינס אומר, העובר לפני התיבה ביו"ט של ר"ה אומר החליצנו ה' אלהינו את יום וגו'".

"החליצנו"
נוסח תפילה זה לא התקבל להלכה, אך עיון בפירוש המילה "החליצנו" יועיל לנו להבין ולכוון כראוי בתוספת לברכת המזון בסעודות השבת: "רצה והחליצנו וגו'".

במקרא מצאנו פעלים מושרש ח.ל.צ בשתי משמעויות עיקריות (ע"פ יבמות קב/ב): א. הרחקה והסרה (כגון, "וחלצו את האבנים", ויקרא יד/ט); ב. זירוז והתחזקות (כגון, "ואנחנו נחלץ חושים", במדבר לב/ז).

המדרש (ויקרא רבה לד, טו) מבאר את הכתוב בישעיה (נח/א): "ועצמתך יחליץ", במשמעות שלישית: לשון **מנוחה**; ולדברי המדרש, זוהי המשמעות בתפילת רצה והחליצנו, וכפי שאנו מבקשים בהמשך, שלא נוטרד ביום מנוחתנו מצרה ויגון.
גם הרד"ק (בפירושו לישעיה) מבאר את "רצה והחליצנו" מלשון "ועצמתך יחליץ", אלא שהוא מפרשו בענין אחר: ועצמותך יחליץ - ידשן, על דרך 'שמועה טובה תדשן עצם' (משלי טו/ל). וכענין זה אמרו רבותינו ז"ל 'העובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה אומר החליצנו ה' אלהינו, כלומר: **השביענו ודשנו** במצוותיך".

שנה טובה

"זכרנו לחיים מלך הפץ בחיים
וכתבנו בספר החיים למענך אלוקים חיים"

עם פרוס השנה החדשה בה נפתחים שערי רחמים ורצון
שלוחה בזאת ברכתנו, לכל ידידי ורעי מגידי השיעורים
והלומדים ולנדיבים הנכבדים תומכי ה"מאורות":

שנה טובה ומבורכת, שנת ברכה והצלחה,
בריאות ושמחה שנה בה נהגה בתורתנו בשלווה
וברננה, ותהא ברכת ה' שרויה בכל מעשה ידיכם!

בברכת כתיבה וחתמה טובה,
הרב חיים דוד קובלסקי

צעילוי נשמת

הר"ר **משה אליעזר האוזר** ז"ל
ב"ר שלמה ז"ל
נלב"ע כ"ז באלול תשנ"ו

תנצב"ה

הונצח ע"י ידידו
הר"ר **שלמה האוזר** ומשפ' שיחיו

לעילוי נשמת

מרת **שרה שיינדל נפחא** ע"ה
ב"ר יצחק צבי נפחא ז"ל נלב"ע ער"ה תשנ"ט

תנצב"ה

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

מרת **חביבה רפפורט** ע"ה
ב"ר יצחק ז"ל נלב"ע כ"ג באלול תשס"א

תנצב"ה

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו